Uvod

Vječita pitanja psihologije

Godine 1910., samo trideset godina nakon što je Wilhelm Wundt osnovao prvi psihološki istraživački laboratorij (1879. godine), Herman Ebbinghaus rekao je da psihologija ima "dugu prošlost, ali kratku povijest" (Ebbinghaus, 1910., str. 9). U usporedbi s afirmiranim znanostima: astronomijom, anatomijom, fizikom, kemijom i fiziologijom, psihologija je zaista imala "kratku povijest". No, kao što je Ebbinghaus primijetio, "kratka povijest" psihologije dopunjena je "dugom prošlošću" jer se mnoga pitanja i predmete interesa psihologije može naći još u starom Egiptu, Grčkoj i Rimu (1. poglavlje).

Možda je najznačajnije pitanje kroz čitavu "dugu povijest" psihologije je li znanost o psihičkom, psihologija, moguća. Ako jest, kako je definirati i kojim bi se metodama trebala koristiti. U devetnaestom je stoljeću Auguste Comte zanijekao mogućnost postojanja znanosti o psihičkom. Comte je tvrdio da um može proučavati sve pojave osim sebe samog. Njegov suvremenik, John Stuart Mill odbacio je Comteovo tumačenje i zagovarao znanost o psihičkom, o modelu djelovanja ljudskog uma i metodu za proučavanje njegova sadržaja (2. poglavlje). Millove stavove prihvatio je i proširio Wilhelm Wundt (4. poglavlje) kada je ustanovio psihologiju kao znanost i razvio metode koje su omogućile da se klasično pitanje epistemologa - "Kako vidimo i percipiramo svijet?"- postavi na znanstven način. Jedan od uspjeha prve generacije psihologa bilo je Ebbinghausovo istraživanje ljudskog pamćenja (6. poglavlje). On je uspio pokazati da se pamćenje može znanstveno proučavati i da metode psihologije mogu biti jednako precizne, a rezultati jednako pouzdani kao kod starijih, afirmiranih znanosti. Ebbinghausova otkrića nisu osporena do današnjih dana.

U dvadesetom stoljeću je J. B. Watson (12. poglavlje) tvrdio da psihologija treba odbaciti svako zanimanje za psihičko i proučavati isključivo ponašanje. Njegov radikalan prijedlog i metode bile su začetak biheviorizma, koji je kroz djelovanje njegova sljedbenika B. F. Skinnera postao vodećim pristupom psihologiji u Americi. Danas proučavanje "uma" u obliku kognitivne psihologije doživljava preporod, a većina istraživanja kognitivnih psihologa upadljivo sliči istraživanjima i teorijama koje su postavili Franz Brentano i Oswald Külpe (6. poglavlje) te Edward Tolman (13. poglavlje). Psiholozi su tijekom povijesti nastojali odrediti i predmet i metode psihologije. Njihova nastojanja opisana su u ovoj knjizi.

Drugo pitanje, često u povijesti psihologije i filozofije, odnosi se na prirodu i smještaj psihičkog. Kao što ćemo vidjeti, antički su filozofi imali neobične ideje o "sjedištu" psihičkog, uma ili duše. Aristotel je smatrao da je to srce. Danas pouzdano znamo da je sjedište psihičkog mozak i opisujemo mentalne funkcije kao proizvod rada mozga. Mozak se smatra središtem. Od 19. stoljeća (3. poglavlje) postignut je značajan napredak u razumijevanju mozga, a današnja neuroznanost, koja uključuje i fiziološku psihologiju ili psihobiologiju, okuplja veliki skup istraživača iz različitih disciplina. Vjerojatno zbog svoje složenosti - sa 100 milijardi živčanih stanica i s procijenjenom jednom bilijardom mogućih veza među njima - mozak se često opisuje kao najsloženija struktura koja je ikada proučavana. Potpuno razumijevanje veza između mozga i ponašanja, kao i između mozga i svijesti, još uvijek nam izmiče.

Zajednički problem filozofa i psihologa bio je kako opisati veze između uma (mozga) i tijela i naći model njihova odnosa. Jesu li oni odvojeni, paralelni, interaktivni, ili su neraskidivo povezani? Svako od ovih stajališta imalo je svoje zagovornike, a njihovi pogledi i dalje utječu na modele proučavanja povezanosti psihičkog i tjelesnog. Današnji holistički modeli, na primjer, u kojima se psihičko i tjelesno smatraju jedinstvenim, ponekad se predstavljaju kao novi i revolucionarni. No takvi su modeli zapravo stari i susrećemo se tijekom povijesti od Maimonidesove knjige o medicini *Vodič za zbunjene* iz 12. stoljeća, pa do ideja grčkog liječnika Hipokrata iz 5. stoljeća pr. Kr. (1. poglavlje).

Unedogled su tekle rasprave o relativnom doprinosu i važnosti prirode (genetske strukture) i odgoja (okoline) na razvojne i individualne razlike. Aristotel je davao prednost utjecaju okoline, naglašavajući važnost odgoja. Zaista, Aristotel je prvi upotrijebio poznatu metaforu koja kaže da je um *tabula rasa* ili neispisana prazna ploča koju treba popuniti iskustvom. Platon je prepoznao značaj individualnih razlika u temperamentu, karakteru i sposobnostima, ali je vjerovao da su takve dispozicije uglavnom urođene pa je dakle usvojio stajalište nativista (1. poglavlje). Ova empiristička i nativistička shvaćanja javljala su se kroz čitavu povijest psihologije: empirizam, sa svojim naglašavanjem iskustva ili odgoja, u filozofiji Johna Lockea, Jamesa i Johna Stuarta Milla, i u kasnijoj psihologiji B. Watsona i B. F. Skinnera; nativizam, sa svojim

naglašavanjem prirode i urođenih karakteristika, u filozofiji Rena Descartesa i Immanuela Kanta i u psihologiji Francisa Galtona, G. Stanley Halla i Lewisa Termana. Odgoj nasuprot prirodi, odnosno stečeno nasuprot urođenom, još uvijek je predmet jedne od najživljih rasprava i razilaženja suvremenih psihologa. Zaista, podjele su tako duboke da je bilo uvjeravanja kako je razumna rasprava između zastupnika utjecaja okoline i zastupnika utjecaja genetskog na razvoj inteligencije potpuno nemoguća (Craford, 1979.). Takvi pesimistički zaključci su potpuno neopravdani jer suvremena istraživanja koja koriste paradigme koje je prvi predložio Francis Galton (9. poglavlje) pružaju zanimljive i snažne dokaze o doprinosima prirode i odgoja.

Lekcije iz prošlosti psihologije

Udžbenici psihologije u pravilu opisuju uspjehe psihologa. Ova povijest psihologije opisuje kako njihove uspjehe tako i njihove promašaje. Ponekad su slavni psiholozi s čvrstim uvjerenjem i pouzdanjem zastupali odgovore na psihologijska pitanja za koje se kasnije dokazalo da su pogrešni. Učinjene greške ne opisujemo s namjerom da bi diskreditiramo, raskrinkamo ili ponizimo psihologe iz prošlosti jer su oni na druga pitanja često dali ispravne odgovore, već da bi povijest psihologije bila potpuna i, što je najvažnije, da skrenemo pozornost na našu vlastitu pogrešivost. Moramo također izbjeći sklonost da tumačimo i procjenjujemo doprinose prijašnjih psihologa prema današnjim standardima i da vrednujemo njihove doprinose na osnovi onoga što danas znamo. Raymond Fancher je (1987.) takve tendencije nazvao "Whig history". Ova knjiga neće biti *vigovska povijest* psihologije.

U mnogim slučajevima svoje greške nećemo spremno uvidjeti jer su podržane vjerovanjima i pretpostavkama određenog razdoblja. Vodeći povjesničar psihologije Edwin G. Boring (1929/1957), opisao je takve utjecaje kao proizvod *Zeitgeista*, odnosno duha vremena. Primjer utjecaja *Zeitgeista* vidi se u istraživanjima Pierre-Paula Broke. Njegovo proučavanje lokalizacije centra za govor u ljudskom mozgu (3. poglavlje) još se uvijek smatra značajnim, no Broca je također bio uvjeren da su žene inferioran proizvod evolucije, da je njihov mozak znatno manje razvijen od muškoga mozga te da se ova razlika u veličini mozga povećava sa svakom generacijom. Danas znamo da su ovi njegovi zaključci bili ne samo pogrešni, već da su se zasnivali na neprikladnim i slabo vođenim istraživanjima. Međutim, budući da su bili u skladu s općeprihvaćenim pretpostavkama i vjerovanjima tog vremena, nisu bili osporavani.

Sličan primjer može se naći na početku 20. stoljeća. U to vrijeme zajednički stav vodećih psihologa, kao što su bili Henry Godard i Lewis Terman (11. poglavlje), bio je da postojeći psihologijski testovi mogu mjeriti opću inteligenciju različitih grupa ljudi,

čak i onih s različitim rasnim, etničkim i kulturalnim porijeklom. Danas smo svjesni kulturalne pristranosti mnogih psihologijskih mjernih instrumenata i nastojimo razviti u tom smislu pravedne i nepristrane testove. Na nesreću, međukulturalna valjanost postojećih testova u vrijeme Termana i Goddarda nije dovođena u pitanje i rezultati njihove primjene na različite etničke, kulturalne, nacionalne i rasne grupe bili su prihvaćeni, ponajviše zato što su takvi rezultati bili u skladu s općeprihvaćenim pretpostavkama i vjerovanjima u pogledu tih grupa. Posljedice ove pogrešne primjene psihologijskih testova bile su i nepravedne i tragične (11. poglavlje), no i Goddard i Terman su dali druge doprinose psihologiji, koje još uvijek smatramo značajnima. Dvadesetih godina 20. stoljeća Goddard je osnovao jednu od prvih škola s obogaćenim programom za nadarenu djecu, dok je Terman planirao, pokrenuo, podržavao i dugi niz godina vodio jedno od najcjenjenijih psihologijskih istraživanja, dugoročno istraživanje genijalne djece.

Propust da se dovedu u pitanje rezultati istraživanja koji se poklapaju s vladajućom političkom i filozofskom ideologijom samo su jedan od oblika utjecaja duha vremena. Spoznavši kako je *Zeitgeist* djelovao u prošlosti, možemo biti svjesniji njegova utjecaja na suvremenu psihologiju. Naravno, utjecaj prevladavajućih političkih, filozofskih i znanstvenih ideologija nije uvijek negativan. U mnogim slučajevima duh vremena, kada se ogleda kroz interakciju znanosti i tehnologije, može poticati nove zamisli i kreativna rješenja problema. Jedan takav pozitivan utjecaj može se vidjeti u modelima i metaforama izabranim da opišu ponašanje i svijest. Descartes je (2. poglavlje) opisao tijelo kao stroj poput strojeva koje je vidio u vrtovima Francuske u 17. stoljeću. William Harvey, koji je živio u vrijeme engleske industrijske revolucije, vidio je srce kao pumpu čiji je zadatak da pokreće krv kroz tijelo. Wilhelm Wundt i Edward Titchener (4. i 5. poglavlje) nastojali su slijediti Newtonovu fiziku i oblikovali su svoju psihologiju prema toj znanosti, ne samo u onome za što su se nadali da će metodama psihologije dati preciznost i eleganciju, već i u onome što su smatrali ciljevima nove znanosti. Početkom 20. stoljeća, biheviorist i neobiheviorist (12. i 13. poglavlje) prihvatili su model razvodne ploče u ponašanju i vidjeli su ulogu psihologije u objašnjenju veza između podražaja i odgovora. Danas su u modi računalni modeli tumačenja ponašanja i mišljenja i psiholozi objašnjavaju kognitivne procese pojmovima koji potječu iz računalnih znanosti: obrada podataka, pohranjivanje, izlaz, ulaz i kapacitet memorije. Za dvadeset godina ovaj računalni model možda će izgledati jednako zastario kao što danas izgleda zastario model razvodne ploče podražaja i odgovora. Međutim, povijesno gledajući, vidimo da vrijednost takvih modela nije u njihovoj točnosti ili vjerojatnosti kao opisa psiholoških pojava, već u njihovoj sposobnosti usmjeravanja psiholoških istraživanja i teorija.

U ovoj povijesti psihologije naglasit ćemo i činjenicu da su nekadašnji psiholozi provodili istraživanja i raspravljali o psihološkim pojavama na načine koji su se pokazali vrlo dalekovidnima. Ponekad su generacije psihologa zaboravile ta istraživanja i

rasprave, da bi ih kasnije ponovno otkrili. U 17. stoljeću je John Locke opisao klinički tretman prevladavanja vrlo intenzivnih strahova (2. poglavlje) koji je vrlo sličan postupku sustavne desenzitizacije koji su razvili Joseph Wolpe i ostali suvremeni terapeuti biheviorist u cilju liječenja fobija. U prvom desetljeću 20. stoljeća Hugo Münsterberg (5. poglavlje) pisao je o pouzdanosti ljudskog pamćenja, a posebno o svjedočenju očevidaca. Istraživanje slično Münsterbergovu ponovno je vođeno tijekom sedamdesetih godina 20. stoljeća (Loftus, 1980.). U 1920-ima je Sidney Pressey izumio stroj za podučavanje i provodio je istraživanja o njegovoj učinkovitosti u odnosu na tradicionalnije metode podučavanja. No, njegov je stroj bio komercijalni promašaj, a njegov rad u velikoj mjeri zaboravljen. Pedesetih godina je B. F. Skinner razvio vlastiti stroj za podučavanje i ovaj je uređaj postigao značajan uspjeh. Kontrast između nezamijećenosti Presseyeva pionirskog pokušaja i Skinnerova uspjeha najbolje se razumije u povijesnom kontekstu (Benjamin, 1988.).

Gustav Fechner, otac psihofizike (2. poglavlje), u 19. je stoljeću znao da ljudski mozak ima dvije moždane polutke povezane snopom vlakana, corpus callosumom. Smatrao je da će se, ako se ta vlakna prekinu, pojaviti dva odvojena toka svijesti. Um bi zapravo bio prepolovljen. Sredinom 20. stoljeća corpus callosum se kod bolesnika presijecao kako bi se spriječilo širenje epilepsije s jedne na drugu moždanu polutku (Sperry, 1961.). Izvješća koja opisuju ove komisurotomizirane pacijente dramatično su promijenila naše poimanje mozga i na mnogo načina potvrdila pretpostavke Rogera Sperrya. Gotovo 100 godina nakon objavljivanja Fechnerovih radova, Sperry je 1981. godine dobio Nobelovu nagradu za medicinu za svoja pionirska istraživanja posljedicâ razdvajanja corpus callosuma. Ovakvi doprinosi i primjene kasnijih psiholoških otkrića zaista su impresivni, no moramo biti oprezni da u radovima prijašnjih psihologa ne otkrivamo ono čega zapravo nema. Moramo vidjeti njihov povijesni doprinos onakav kakav on zaista jest, umjesto da ističemo kako su dobro predvidjeli kasnija otkrića.

Povijest kao povezujuća ili centripetalna sila u psihologiji

Osnivačka skupština Američke psihološke udruge (American Psychological Association-APA), na kojoj je prisustvovalo dvanaest članova-osnivača, održana je 1892. godine. Prva godišnja skupština APA-e održana je u prosincu iste godine, a prisutno je bilo 18 članova. Udruga je 1893. godine brojila 43 člana i raspolagala budžetom od 63 dolara. Dugi niz godina skupština se održavala u sveučilišnim prostorima za vrijeme božićnih blagdana. No, vremena su se promijenila. Tijekom pet dana

kolovoza 1993. godine, 101. konvencija APA-e održana je u Kanadi, u Torontu. Sastanci su se održavali u pet hotela u središtu grada i u Toronto kongresnom centru. Bilo je prisutno oko 12 000 psihologa. Danas APA broji 62 000 članova, 21 000 pridruženih članova, 49 odjela, a budžet je 1993. godine iznosio više od 45 milijuna dolara. Podaci jednog međunarodnog pregleda pokazuju da ukupan broj psihologa u svijetu znatno premašuje brojku od pola milijuna*. Ovaj se broj gotovo udvostručio od 1980. do 1990. godine (M. R. Rosenzweig, 1992.). Kanada, Europa, Indija, Rusija i Japan imaju značajan broj psihologa.

Danas je psihologija potpuno priznata kao znanost i struka, a psiholozi se ističu u mnogim oblastima suvremenoga života. Ted Strickland, psiholog iz Ohia, izabran je 1992. godine u Kongres Sjedinjenih Država (De Angelis, 1993., str. 24). U svom predsjedničkom obraćanju APA-i, Raymond Fowler (1990b) opisao je psihologiju kao "središnju disciplinu" koja osigurava osnovna znanja što se koriste u drugim disciplinama. Smatralo se da psiholozi, zbog razumijevanja ljudskog ponašanja, mogu dati značajan doprinos u rješavanju važnih društvenih problema. Altman (1987.) je opisao moćne centrifugalne sile unutar psihologije kao što su bliska interakcija s drugim poljima, nove istraživačke metode i proširene metode psiholoških treninga. Označio je takve trendove kao korisne za psihologiju, ali drugi su manje optimistični. Bivša predsjednica APA-e, Janet Spence, pitala je: "Hoće li se središte (psihologije) održati?" Spence odgovara da možda neće i opisuje "scenarij sudnjeg dana" prema kojem je institucionalna psihologija desetkovana (Spence, 1987., str. 1053). Sarason je napisao da "središte u američkoj psihologiji više ne postoji" (Sarason, 1988., str. 522). Ostali psiholozi s više optimizma gledaju na budućnost svoje znanosti. Bower (1993.) u činjenici da se psiholozi bave velikim brojem različitih stvari u različitim okruženjima vidi više izvor moći nego slabosti. To čini psihologiju uzbudljivom i dinamičnom disciplinom.

Na mnogim koledžima i sveučilištima psihologija je popularan, ako ne i najpopularniji dodiplomski predmet. Zbog toga je u posljednjih dvadeset godina na mnogim psihološkim odsjecima narastao i broj predmeta i broj nastavnika. Scott je (1991.) ustvrdio kako budućnost možda neće biti tako svijetla za psihološke odsjeke. Prema njegovu scenariju, do 2050. godine psihološki odsjeci u današnjem obliku bit će prošlost: biopsihologija će se predavati na medicinskim fakultetima, kognitivna psihologija će biti dio združenih kognitivnih znanosti, socijalna psihologija će biti više usmjerena na praksu i predavat će se u stručnim školama, a klinička psihologija će biti specijalizacija na medicinskim fakultetima (Scott, 1991., str. 976).

Jedna centripetalna sila koja ujedinjuje suvremenu psihologiju je zajednička povijest koju svi psiholozi dijele. Ta povijest obilježava i predstavlja psihologiju. Unutar

* Broj psihologa je oko jedne dvanaestine broja liječnika u svijetu (M. R. Rosenzweig, 1992., str. 718).

psihologije postoji iznenađujući stupanj slaganja o tome koje su značajne povijesne osobe u prošlosti psihologije. Korn, Davis i Davis (1991.) zatražili su od 29 vodećih povjesničara psihologije i 93 voditelja poslijediplomskih studija psihologije da rangiraju deset najznačajnijih psihologa svih vremena. Njihovo rangiranje je bilo ovakvo:

Rang	Povjesničari	Voditelji studija
1	Wundt	Skinner
2	James	Freud
3	Freud	James
4	Watson	Piaget
5	Pavlov	Hall
6	Ebbinghaus	Wundt
7	Piaget	Rogers
8	Skinner	Watson
9	Binet	Pavlov
10	Fechner	Thorndike

Izvor: Korn i sur., 1991., str. 790

Ebbinghaus, Binet i Fechner nalaze se na listi povjesničara, ali ih voditelji studija nisu uvrstili. Voditelji studija su rangirali Halla i Thorndikea, ali povjesničari nisu. Izuzev Piageta i Rogersa, svi se uvršteni psiholozi detaljno obrađuju u ovoj knjizi. Oni, uz Annu Freud, Kurta Lewina, Dorotheu Dix, Huga Münsterberga, Edwarda Tolmana i mnoge druge, pripadaju svim psiholozima. Njihovi doprinosi, kao i doprinosi mnogih drugih muškaraca i žena o kojima govorimo u ovoj knjizi, uspostavili su i definirali psihologiju. Od njih možemo naučiti što je zajedničko psiholozima i kakvo jedinstvo postoji unutar različitosti suvremene psihologije.

Pristup ove povijesti psihologije

Mnoge knjige koje obrađuju povijest psihologije usmjerene su na glavne teorijske sustave u filozofiji i psihologiji i načine na koje su oni koncepcijski povezani od jedne do druge generacije psihologa. Takav pristup omogućuje čitatelju da razumije kako su se sustavi mišljenja razvijali u širem povijesnom kontekstu. Međutim, kada se koristi takav pristup, naročito ako se koristi isključivo, postoji opasnost zane-

Zanemareni graditelji povijesti psihologije

Osim svoje slave i značajnog doprinosa povijesnom razvitku psihologije, psiholozi navedeni u tablici najvećih deset imali su još dvije zajedničke značajke: bili su bijelci i muškarci. Iako je njihov doprinos bio bez sumnje značajan, bilo je i drugih, pogotovo Afroamerikanaca i žena, čiji su se značajni doprinosi psihologiji donedavno zanemarivali.

Robert Guthrie (1976.) istaknuo je doprinose mnogih afroameričkih psihologa. Također je opisao predrasude, diskriminaciju i teškoće s kojima su se mnogi od njih susretali. Čudan i tužno ironičan naslov Guthrieove knjige, *Čak je i štakor bio bijel*, oslikava njegovo viđenje situacije u psihologiji. Karijera Francisa C. Sumnera pokazuje veliki broj teškoća s kojima su se Afroamerikanci susretali (Bayton, 1975.). Sumner je rođen 1895. godine u Pine Bluffu, u Arkansasu. Budući da su se roditelji u potrazi za poslom selili od grada do grada, Sumner je pohađao veći broj osnovnih škola. Nikada nije upisao gimnaziju. Da bi bio primljen na Sveučilište Lincoln u Pennsylvaniji, morao je proći pismeni ispit. Prošao je i diplomirao filozofiju 1915. godine kao najbolji učenik i na promociji održao oproštajni go-

Francis Sumner (1895-1954), u drugom redu prvi zdesna. Pionirski afroamerički psiholog koji je tri desetljeća vodio Odjel psihologije na Sveučilištu Howard.
(*El Ojo, 1923*)

Zanemareni graditelji povijesti psihologije - nastavak

vor u ime svoje generacije. Nakon toga je na Sveučilištu Clark diplomirao engleski jezik, uz psihologiju kao izborni predmet. Prijavio se za poslijediplomski program psihologije na Američkom sveučilištu i Sveučilištu Illinois, ali je bio odbijen. Nije se obeshrabrio i zatražio je pomoć G. Stanley Halla, dekana Sveučilišta Clark i profesora psihologije (9. poglavlje). Godine 1917. Sumner je primljen na Sveučilište Clark kao Hallov prvi poslijediplomand, no prije nego što se uspio upisati bio je unovačen. Unatoč Hallovoj preporuci da ga obuče za časnika, Sumner je kao pješački narednik poslan u Francusku. Preživio je Prvi svjetski rat i vratio se na Clark, gdje je 1920. godine doktorirao kod Halla. Statistika pokazuje veličinu njegovog uspjeha. Od 10 000 doktorskih titula na američkim sveučilištima između 1876. i 1920. godine, samo 11 ih je dodijeljeno Afroamerikancima (Spencer, 1994., str. 5).

Nakon toga Sumner je predavao na Wilberforce koledžu, Ohio i kasnije na West Virginia institutu. Tamo je sedam godina predavao sve psihologijske predmete (Spencer, 1994., str. 15). Godine 1928. prihvatio je položaj profesora psihologije i voditelja odsjeka na Sveučilištu Howard. Te je poslove obavljao do svoje smrti, 1958. godine. Pod Sumnerovim vodstvom Sveučilište Howard je postalo vodeći rasadnik crnih magistara i doktora psihologije. Na primjer, sredinom sedamdesetih, od tadašnjih 300 crnih doktora psihologije, 20% ih je diplomiralo ili magistriralo na Howardu. Tu je bilo još i dodatnih 200 završnih magistarskih titula dodijeljenih crnim poslijediplomcima s Howarda (Spencer, 1994., str. 19).

Nabrajajući ove uspjehe, Guthrie je s pravom Sumnera nazvao "ocem crnih američkih psihologa".

Jedan od tih crnih psihologa bio je Kenneth Clark, koji je vodio pionirsko istraživanje o utjecaju segregacije na obrazovanje crne djece. Njegovi zaključci su opsežno citirani u odluci Vrhovnog suda SAD-a iz 1954. godine, koja je segregaciju u američkim školama proglasila neustavnom.

Budući da su mnogi psiholozi odlučili da ne istaknu svoju etničku pripadnost na članskim listama, nemoguće je dati točan broj psihologa pripadnika manjinskih etničkih skupina. No, nema sumnje da nisu bili dovoljno predstavljeni. Na svoju čast, APA je pokrenula snažan program pridobivanja i podrške manjinskih studenata. Osim toga, broj kolegija iz međukulturalne psihologije, kako na odjelima psihologije tako i na odjelima crnačkih studija (Hicks i Ridley, 1979.), ukazuje na oprezni optimizam da će slabije zastupljene skupine biti uključene u psihologiju.

Žen e su također bile zapostavljene. Dok su doprinosi Anne Freud, Blume Zeigarnik i Mary Cover Jones, među ostalima, prikazani u ovoj i u mnogim drugim knjigama, rad ostalih žena često je zanemaren. Florence Goodenough

Zanemareni graditelji povijesti psihologije - nastavak

razvila je test "nacrtaj čovjeka", važnu projektivnu tehniku procjene. Anne Anastasi bila je pionir u razvoju psiholoških testova. Maud Merrill je 1937. godine surađivala s Lewisom Termanom (11. poglavlje) u važnoj reviziji Stanford-Binetovih testova inteligencije. Loretta Bender je 1938. godine primijenila načela Gestalt psihologije (7. poglavlje) u razvoju Bender-Gestalt testa. Mary Henle je bila utjecajna povjesničarka psihologije, čiji je prikaz Gestalt psihologije u prvom licu bio od posebnog značenja (Henle, 1978a, 1978b).

Posljednjih se godina jedna aktivna oblast proučavanja povijesti usmjerila na otkrivanje zanemarenih doprinosa žênâ psihologiji (Denmark,1980; Furumoto i Scarborough, 1986.). Znanstvenici su otkrili i opisali važne zasluge brojnih psihologinja. Također su istaknuli formalnu, otvorenu i prikrivenu diskriminaciju i probleme s kojima su se ove žene susretale. U četiri sveska, Agnes O'Connell i Nancy Felipe Russo (1980., 1983., 1988., 1990.), prikazale su znamenite žene u psihologiji i opisale njihove zasluge. Iz ovih je biografija vidljivo da su mnoge od tih žena morale svojim izuzetnim talentom i teškim radom pobijediti očiti seksizam.

Budući da je tijekom više desetljeća značajan broj žena doktorirao na području psihologije, propust da se prepozna ženski doprinos posebice je ironičan. Od 1925. godine, 25% svih doktorata psihologije na američkim sveučilištima izradile su žene. Godine 1980. taj je udio narastao na 29% (Denmark, 1980., str. 1059). Godine 1985., 34% svih doktorata psihologije dodijeljeno je ženama, a 1993. godine to je iznosilo 42%. Projekcija na osnovi sadašnjih trendova pokazuje da će do kraja 20. stoljeća broj muškaraca i žena koje doktoriraju iz područja psihologije biti jednak, a do 2010. godine će 60% doktorata psihologije pripasti ženama (Fowler, 1993., str. 2). Ovakvi izmijenjeni postoci potiču strah od posljedica "feminizacije" psihologije. Istaknute i uspješne uloge mnogih žena u bližoj prošlosti psihologije trebale bi suzbiti takav strah. Janet Spence bila je predsjednik APA-e, a Sandra Scarr bila je među osnivačima Američkog psihološkog društva (American Psychological Society). Godine 1992., šest od dvadeset i jednog dobitnika nagrade za posebne zasluge koje dodjeljuje APA bile su žene. U širem kontekstu, dvije psihologinje su rektorice važnih američkih sveučilišta: Judith Albino na Sveučilištu u Coloradu te Judith Rodin na Yaleu, koja je 1993. godine postala prva rektorica jednog Ivy League sveučilišta (*Ivy League* – osam ekskluzivnih sveučilišta SAD-a, nap. prev.).

marivanja pojedinih psihologa. Hegel u svojoj knjizi *Razum u povijesti,* prvotno objavljenoj 1837. godine, opisuje povijesne junake kao "pojedince svjetske povijesti" koji "utjelovljuju pravu istinu svog doba i svoga svijeta". Ova knjiga opisat će hegelovske junake i junakinje u povijesti psihologije. Hegel je također opisao "borbu za priznanje" i snažnu težnju ljudskih bića da se prepozna i prizna njihova inherentna vrijednost. Vidjet ćemo takve porive u životima i karijerama mnogih psihologa opisanih u ovoj knjizi. Također ćemo vidjeti kako su njihove životne okolnosti, osobna iskustva i ponekad nevjerojatne situacije poticale nove ideje i nadahnjivale nove pravce istraživanja i proučavanja.

Tijekom Prvoga svjetskog rata Wolfgang Köhler je bio izoliran na Tenerifima, osamljenom otoku u Atlantiku (7. poglavlje). Na Tenerifima je postojala kolonija čimpanzi za istraživanja pa je Kölher proučavao rješavanje problema i učenje uvidom kod tih životinja. Njegovo istraživanje značilo je mnogo za uspostavljanje Gestalt pristupa u psihologiji. U Njemačkoj, prije Prvog svjetskog rata, Franz Brentano, Carl Stumpf i Oswald Külpe (6. poglavlje) utemeljili su tradiciju kognitivnih istraživanja. Zbog rata su ova istraživanja prekinuta, a njihov pristup i otkrića zanemareni. Tek su se posljednjih godina psiholozi vratili problemima kognicije kojima su se oni bavili. Poznavanje ranijih kognitivnih istraživanja omogućuje i procjenu i razumijevanje suvremenog rada.

Karijere nekih drugih psihologa promijenjene su više zbog osobnih okolnosti nego zbog geopolitičke situacije. J. B. Watson, osnivač biheviorizma i bivši predsjednik APA-e, morao je napustiti svoj položaj na sveučilištu i udaljiti se iz psihologije zbog skandala u privatnom životu (12. poglavlje). Njegov nasljednik u američkoj psihologiji bio je B. F. Skinner. Skinnerov priznati doprinos psihologiji temelji se na eksperimentalnim istraživanjima i inovativnoj primjeni psihologijskog znanja (13. poglavlje), ali on je imao i širi ugled i utjecaj. Zaista, 1970. godine u anketi je uvršten među 100 najznačajnijih ljudi na svijetu (Robinson, 1970.). Ovoj široj publici Skinner je poznat kao vodeći biheviorist i stručnjak za kontrolu ponašanja. To su bile uloge koje je Watson igrao tijekom svoje kratke karijere. Kakva bi onda bila Skinnerova uloga da je Watson ostao aktivan u psihologiji cijeloga svog života? Svaki bi odgovor bio nagađanje, ali je sigurno da bi Skinnerova karijera, pa mo da čak i doprinos psihologiji, bili drugačiji.

Ovi primjeri ilustriraju pristup povijesti psihologije u ovoj knjizi. Pratit ćemo razvoj psihologijskih sustava unutar njihova društvenog i političkog konteksta, ali ćemo također ispitati i posljedice događaja u životima pojedinih psihologa. Na taj ćemo način moći ispitati ne samo povijesno okruženje u kojem su istaknuti pojedinci djelovali, već i kako su njihove osobne motivacije, privatne tragedije i sretne okolnosti utjecale na njihov rad. Usmjeravanjem na ove individualne aspekte steći ćemo potpuniju sliku o tome *zašto* je njihov doprinos takav kakav jest. Na primjer, Sigmund Freud (8.

poglavlje) zadržao je svoj položaj vođe psihoanalitičkog pokreta, kako zbog posvećenosti razvoju svoga teoretskog sustava i metoda liječenja tako i zbog potrebe za dominacijom i vodstvom. Alfred Binet bio je snažno motiviran da pridonese psihologiji i bio je koautor prvog testa inteligencije (11. poglavlje). Njegov je rad očito bio oblik samorehabilitacije i pokušaj kompenzacije za ranija promašena istraživanja. Clark Hull (13. poglavlje) posvetio je svoj život dokazivanju da je, premda je "šepavac", jednako dobar kao bilo koji drugi čovjek te da može dati doprinos psihologiji koji će "izdržati ispit vremena". Hull je svoj cilj postigao i u istraživanju hipnoze i u razvoju bihevioralnog sustava.

Ponekad su snažne, dogmatične osobine ličnosti radile protiv pojedinih psihologa. Edward Titchener (5. poglavlje) učinio je u SAD-u mnogo na uspostavljanju psihologije kao neovisne discipline, ali je njegovo rigidno inzistiranje na tome da je njegova psihologija jedina ispravna, kao i agresivno kritiziranje svakog pokušaja primjene psihološkog znanja, zapravo priječilo razvoj psihologije. Potkraj karijere Titchener se potpuno povukao kada je postalo jasno da se njegove nade o "čistoj psihologiji" nikada neće ostvariti.

Titchenerovo razočaranje nije izuzetak među povijesnim ličnostima psihologije. Freuda su ismijali kada se vratio u Beč i iznio svoje gledište o hipnozi i histeriji (8. poglavlje). Ivana Pavlova je jedan od vodećih fiziologa tog doba, sir Charles Sherrington, nagovarao da napusti eksperimente klasičnog uvjetovanja i da se vrati "pravoj fiziologiji" (12. poglavlje). Edwin Twitmyer (12. poglavlje) opisao je eksperimente klasičnog uvjetovanja istovremeno kada i Pavlov, ali su njegova izvješća bila potpuno zanemarena. Kurt Lewin (7. poglavlje) i Hugo Münsterberg (5. poglavlje) nikada nisu dobili priznanje svojih suvremenika niti očito zaslužena mjesta u povijesti psihologije, možda zato što su bili Europljani koji nikada nisu u potpunosti postali dio američke psihologije ili društva. Da su životi ovih psihologa bili drugačiji, i povijest psihologije bi možda bila drugačija.

U ovom personalističkom pregledu povijesti psihologije vidjet ćemo također i učinke sreće - sretnih okolnosti da je netko imao poticajnog učitelja ili da je pročitao pravu knjigu u ključnom trenutku karijere. *Načela psihologije* Williama Jamesa (10. poglavlje) nadahnula su cijele naraštaje psihologa. Za druge je bila sretna okolnost da su se našli na pravom mjestu u pravo vrijeme. Max Wertheimer je promijenio svoje planove za ljetni odmor, sišao s vlaka u Frankfurtu, te sreo Wolfganga Köhlera i Kurta Koffku (7. poglavlje). Zajedno su postali veliki trijumvirat Gestalt psihologije. Robert Yerkes, istraživač ponašanja životinja, bio je predsjednik APA-e 1917. godine, kada su SAD ušle u Prvi svjetski rat, tako da je izabran da organizira doprinos psihologa ratnim naporima. Kao rezultat toga Yerkes je upravljao jednim od najambicioznijih programa psihološkog testiranja koji su ikada vođeni, programom testiranja vojske (11. poglavlje).

Unatoč takvim naizgled slučajnim događajima, povijest nije kaotična ni slučajna. Svi ovi, i mnogi drugi psiholozi čije ćemo karijere i doprinose razmatrati, bili su svojim intelektom, motivacijom i sposobnostima spremni iskoristiti sretne okolnosti. Načini na koje su to uradili upozoravaju nas na važnost sličnih prilika u našim vlastitim životima.